

HVAD PSYKOANALYSEN SKYLDER HYPNOSEN!

Anmeldelse af Uffe Hansen:
Psykoanalysens fortrængte fortid
 – hypnotisøren Carl Hansen og Sigmund Freud.
 Akademisk Forlag, 1991.

Stig Dankert Hjort

*So bleibt man immer ein Kind seiner Zeit,
 auch mit dem, was man für sein Eigenstes
 hält.*

Sigmund Freud 1897.

Hovedfiguren i litteraturvidenskabsmanden Uffe Hansens bog *Psykoanalysens fortrængte fortid – hypnotisøren Carl Hansen og Sigmund Freud* (Akademisk Forlag, 1991) er den danske scene-hypnotisør og magnetisør Carl Hansen. Bogens hypotese er, at Carl Hansen har haft en direkte indflydelse på psykoanalysens historie og menneskesyn, – en indflydelse som af forskellige grunde – men måske mest på grund af det pinlige i midt i en materialistisk-positivistisk tid at være under indflydelse af en lægmand – er blevet fortrængt. Som drama er bogen opbygget omkring årstallet 1880, hvor den tidligere guldgraver og lykkejæger, Carl Hansen, foretog en turne igennem Tyskland og også optrådte i Wien. Og 1880 er netop det mærkeår, hvor Wienerlægen Josef Breuer indledte sin berømte katarsis-behandling af 'Anna O'. Af Sigmund Freud benævnt som »psykoanalysens egentlige fødselskamp«.

Men Uffe Hansens bog er mere end et portræt af en overset lægmands-hypnotisør og mere end en skildring af denne persons indflydelse på psykoanalysens tilblivelse, selv om den også omhandler disse emner.

Mindst to argumentationslinier løber igennem bogen:

1. den historisk-personlige linie: Josef Breuers overværelse af Carl Hansens optræden i Wien 1880 og den indflydelse, det fik på hans behandling af 'Anna O'.
2. den idéhistoriske linie: psykoanalysens inspiration fra hypnosens og magnetismens menneskebillede personificeret i personen Carl Hansen og videreført til Sigmund Freud bl.a. via Breuers behandling af 'Anna O'.

I denne forbindelse er det nødvendigt, at Uffe Hansen redegør for mindst to forhold, som kan gøre hans argumentation vanskelig at gennemskue for læseren:

a) En redegørelse for forholdet mellem Carl Hansens menneskesyn og andre af tidens menneskesyn, som kunne have påvirket Breuer og Freud. – Argumentationen hviler på den forudsætning, at Carl Hansens menneskeopfattelse på væsentlige punkter lader sig adskille fra fx den spiritistiske bevægelses menneskesyn og henholdsvis Nancy-skolens og Salpêtrièreskolens menneskesyn.

b) En redegørelse for forholdet mellem psykoanalysens og magnetismens menneskesyn. – Argumentationen hviler på den forudsætning, at der er væsentlige fællestræk mellem de to menneskesyn; træk, der ikke genfindes i andre af de omtalte menneskesyn.

angående a)

Uffe Hansen griber tilbage til den i sin samtid oversete, engelske læge James Braid (1795-1860), hvis forskning og tanker udgjorde et højdepunkt i magnetismens og hypnotismens videnskabelige tradition.

Mens hypnosens historie er så gammel som menneskeheden, markerer det 18. århundredes mesmerisme og magnetisme et afgørende skridt på vejen mod den moderne psykoterapi. Ophavsmanden, Anton Mesmer (1734-1815), led personligt den skæbne at blive lyst i band af sin oplyste samtid, da en uafhængig, videnskabelig jury omkring 1785 diskvalificerede hans psykoterapeutiske virke. Det var Mesmers påstand om tilstedeværelsen af en usynlig gasart – det såkaldte *magnetiske fluidum*, som omgav menneskelegemet som en kappe, og lod sig påvirke og genoprette i ligevægtstilstand af personer med særligt koncentrerede magnetiske kræfter – der blev definitivt tilbagevist. Men begavede elever – såsom James Braid – videreførte hans forskning.

James Braid forsøgte i første omgang at forstå de særegne trancefænomener ud fra en fysiologisk forståelsesramme. Han indførte den mere acceptable betegnelse 'hypnose' (græsk: søvn) for grundtilstanden og begyndte at anvende teknikker, der beroede på en monoton stimulation som fx en persons ufravendte stirren på en oplyst genstand.

Senere (omkring 1846) opgav han sin fysiologiske forståelsesramme og mente i lighed med den portugisiske præst, Abbe Faria (1756-1819), at det snarere var forsøgspersonens koncentration om en enkelt forestilling end den fysiologiske træthed, der fremkaldte hypnosens. Forsøgspersonernes trancetilstande, hvori de – som allerede erkendt af Mesmer-eleven Puysegur (1751-1825) – kunne være i klar kontakt ('rapport') med hypnotisøren, beroede først og fremmest på suggestionens indvirkning på et individ, hvis suggestibilitet på kunstig vis er forhøjet.

Carl Hansens forståelsesramme omkring de tranceeksperimenter, han foretog for både interesserede videnskabsmænd og i fuld offentlighed, ligger – ifølge Uffe Hansens argumentation – tæt på Braid's *psykologiske* forståelsesramme, endskønt Carl Hansen blot ved at betegne sig selv som 'magnetisør' har skabt en vis uklarlighed om sin stillingtagen til 'det magnetiske fluidum'. Endvidere lagde Carl Hansen i sine demonstrationer mere vægt på det 'magnetiske rapport-fænomen', end Braid havde gjort og betonedes dermed behandlingsrelationen på en måde, der foregriber Freuds overføringsbegreb.

Adskillelsen fra det Bernheim'ske og Charcot'ske menneskebillede beror først og fremmest på en generalisering, der undgår den heftige strid, som deres skoler førte med hinanden. Når Freud i bl.a. *Selbstdarstellung* (1925) angiver, at han på sin vej bort fra Josef Breuer gjorde sig fri af hypnotismen, hentyder han – ifølge Uffe Hansen – ikke til den Braid'ske opfattelse, men til den Bernheimske. Forskellen beror først og fremmest på Bernheims betoning af, at hypnose er lig suggestion. Hypnotisk behandling blev, som hos Charcot, reduceret til en art psykisk dressur. Dvs. både Charcot (1825-1895) og Bernheim (1837-1919) annullerede den vigtige indsigt fra hypnotismens første kulmination, at den hypnotiseredes indre, subjektive verden er af afgørende betydning for behandlingsresultatet. Denne Braid'ske indsigt overfører Freud til psykoanalysen via 'Anna O' uden at begribe eller bevidstgøre, at den stammer fra magnetismens idétradition.

angående b)

Uffe Hansen forsøger at demonstrere, at Carl Hansen var en seriøs og oplyst repræsentant for den hypnosetradition, der hviler hos forskere som Braid, Faria, Puységur o.a., og at han videreførte den dels ved optræden og dels ved seriøs samtale med forskere og videnskabsmænd. Når der i denne forbindelse tales om psykoanalysens fortrængte fortid, menes der det menneskesyn, som hvilede i hypnoseforskningens første idéhistoriske storhedstid, 1780-1830. Et menneskesyn, der i cirka 50 år (1830-1880) blev stødt ud af det positivistisk/materialistisk-prægede videnskabelige miljø og stemplet som 'okkultisme'. Carl Hansen personificerer – ud fra denne betragtning – »the missing link« mellem hypnoseforskningens første idéhistoriske storhedstid (mesmerismen og magnetismen) og den forskning, som igen satte ind i 1880'erne, og som blandt andet blev et udgangspunkt for psykoanalysen.

I detaljer gennemgår Uffe Hansen seks punkter i Breuers Anna O.-historie, som viser ligheden med magnetismens menneskesyn, og som skal sandsynliggøre Carl Hansens rolle som psykoanalysens igangsætter (ibid. s. 131-153). Den overordnede idé er, at Breuers katarsis-metode beror på nogle forudsætninger, som Breuer dårligt kan have overtaget fra sin samtids videnskab. Disse forudsætninger er alle til stede fra magnetismens tradition, og de bygger på, at *selvindsig* og *personlig autonomi* kan fremmes via hypnotisk behandling.

Følgende punkter fremhæves: 1) patienten som indehaveren af nøglen til forståelse af sygdommen. 2) verbaliseringens betydning. 3) hypermnesien. 4) rapportfænomenet. 5) anvendelsen af suggestionsterapi og 6) den ikke-patologiske hypnoseforståelse.

Uffe Hansens redegørelse demonstrerer tydeligt, at Breuer må have stået under indflydelse af magnetismens menneskebillede. Dog viser de kilder, Uffe Hansen citerer fra, intet bestemt om *personen*

Carl Hansens indflydelse.

Måske kunne en metodik, der skelner mere klart mellem en 'tæt-på-synsvinkel' (Carl Hansen og primære kilder vedrørende Hansen) og en 'længere-fra-synsvinkel' (idéhistorisk og mere generel beskrivelse af bevægelser i tiden) samt en redegørelse for disse to synsvinklers mulige korrespondance med hinanden, have gavnnet bogen. En sådan metodik kunne samtidig have givet læseren en mere præcis fornemmelse af forbindelsen mellem anvendelsen af psykoterapeutiske teknikker og idéhistoriske tiltag. Når Uffe Hansen fx forsøger at drage en sammenligning mellem 'rapporten' hos magnetismen og 'overføringen' hos psykoanalysen, anskuer han opgaven ud fra en overordnet, idéhistorisk synsvinkel. Der savnes derfor en mere dybtgående beskrivelse af forskelle og ligheder mellem begreberne og deres anvendelse i den praktiske situation. En sådan beskrivelse ville vise læseren, at selv om magnetismens metode – iagttaget længere fra – har lighed med katarsis-metoden, og den psykoanalytiske metode med katarsis-metoden, ligger der også – hvis man går tættere på – afgørende forskelle i menneskesyn bag. Forskelle, der hænger sammen med rollefordelingen, som – i og med anvendelsen af overføringsfænomenet – er kvalitativ forskellig.

Uffe Hansen viser i øvrigt overbevisende, hvordan Breuer må have følt sig tilskyndet til at tildække og omformulere de vigtigste 'okkulte' træk i Anne O.-historien, da Freuds og Breuers værk 'Studien über Hysterie' bliver skrevet til udgivelse i 1895. Men samtidig er det slående, at franskmænd Pierre Janet (elev af Charcot) på omtrent samme tid offentliggør nogle behandlingshistorier, hvor han også har anvendt en katarsislignende metode.

Det lykkes derfor ikke Uffe Hansen at overbevise om, at Carl Hansen har spillet en mere end perifer rolle som Breuers igangsætter. Det 'okkulte-magnetiske' livssyn har ulmet i tiden, hvilket vi også ved fra litterater og filosoffer, men det har – hvad Uffe Hansen giver overbevisende vidnesbyrd om – *ikke* været god tone blandt tidens 'seriøse' videnskabsmænd.

Når bogens titel lover en konfrontation mellem Carl Hansen og Sigmund Freud, bliver det en opgave for Uffe Hansen at demonstrere, at en konfrontation har været mulig og frugtbar. I generelle træk er det let at vise, at Freud har udvist en tendens til at ville tilsløre psykoanalysens ikke-naturvidenskabelige rødder. Det er også spændende at vide, at Freud kommer tæt på Carl Hansen, idet han i *Selbstdarstellung* nævner Carl Hansen og skriver, at hans overbevisning om de hypnotiske fænomeners ægthed blev

grundfæstet ved overværelsen af en offentlig forestilling givet af Hansen. At Sigmund Freud hele sit liv nærede en 'hemmelig' interesse for okkulte emner og levede i en tid, hvor spiritisme og parapsykologi trivedes, er nævnt af flere biografer.

Men man kan også vælge at forstå titlen som en provokation, en opfordring til at gennemtænke psykoanalysens menneskebillede og kilderne dertil. Set under sidstnævnte synsvinkel indeholder bogen et væld af nyt materiale til belysning af Freuds påstand om, at man vanskeligt kan overvurdere hypnotismens indflydelse på psykoanalysens tilblivelseshistorie. Og det er Uffe Hansens fortjeneste at have bragt dette vanskeligt tilgængelige materiale til overfladen i en læseværdig form. – Om den første synsvinkel kan man så nøjes med at sige, at hvis det ikke havde været Carl Hansen, havde det nok været en anden!